

Padra írt üzenet. Egy pedagógiai etnográfia története

Kurucz Orsolya Ágnes*

Mészáros György (2014): *Szubkultúrák és iskolai nevelés. Narratív kritikai pedagógiai etnográfia. Iskolakultúra Könyvek, Iskolakultúra. Veszprém.*¹

A társadalomtudományok már régóta felfedezték az ifjúsági szubkultúrák vizsgálatában rejlő potenciált, ennek megfelelően számos, a területet célzó kutatás valósult meg az elmúlt évtizedekben (Gábor, 1992, 1999, 2000; Székely, 2012), míg a neveléstudomány némileg lemaradva csak mostanában kezdte témává tenni a fiatalok világának és a pedagógia összekapcsolásának lehetőségét. A fiatalok által képviselt kultúra, értékvilág kikerülhetetlenül áthatja az iskola világát, éppen ezért hiba lenne szó nélkül elmenni a jelenség mellett. Mészáros György nem is megy el. Könyvében arra tesz kísérletet, hogy feltárja, mi történik az iskolai és az ifjúsági szubkultúra találkozásakor, olyan hidakat keres, amelyek összeköttetést teremthetnek az iskola hivata-

los és a fiatalok sajátos világa, kultúrája között, mindezt úgy, hogy közben markáns kritikát fogalmaz meg a jelenleg érvényes, fiatalok kultúráját elnyomó pedagógiával szemben.

Mészáros György az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karának adjunktusa, magyar nyelv és irodalom szakos tanárként végzett, ezt megelőzően teológiából szerzett diplomát. Tudományos munkásságában központi helyet foglal el a kritikai pedagógia, keresztény pedagógia, a hátrányosan megkülönböztetett fiatalok és tanárok helyzete az iskolában, és nem utolsó sorban az ifjúsági szubkultúrák kutatása, amelynek témájában írta doktori disszertációját, vizsgálva az ifjúsági szubkultúrák lehetséges szerepét a nevelési folyamatokban. A 2014-ben megjelent könyv ennek a disszertációnak a továbbgondolása, újraolvasása és átírása nyomán született, melyben a mainstreammel mind tematikáját, mind módszertanát tekintve tudatosan szembemenő kutatás és a kutató, Gyuri történetét olvashatjuk. Az etnográfiai kutatómódszertan jellegéből fakadóan nem csupán az általa megírt történetnek vált és válunk mi is részesévé, hanem annak a budapesti gimnáziumi osztály életének is, amelyben résztvevő megfigyelést végzett fél éven keresztül.

A könyv szerkezetét tekintve két nagy fejezetre tagolódik. Az első fejezetben a szerző felvázolja kutatásának episztemológiai, elméleti és metodológiai keretét, míg a második fejezet a pedagógia etnográfiának ad teret. Annak ellenére, hogy a szerző megmarad az elméleti és empirikus rész széttagolásánál, igyekszik ezt a kettősséget megtörni, és párbeszédet teremteni a két fejezet között. A szerző egyszerre kötelezi el magát – elsősorban – a marxista és dekonstruktivista episztemológia mellett, mindezt egy narratív keretbe helyezve. Szakítva a tudományosság hagyományos értelemben vett kritériumaival (reliabilitás, validitás, általánosítás) elsősorban a végiggondoltság, (ön)reflexivitás, nyitottság, a folyamatos megkérdőjelezés, a számot adás, és nem utolsó sorban a tudatos, meggyőző és kreatív történetalkítás kívánalmainak akar megfelelni. Ezt követően a kutatás főbb fókuszpontjainak (az ember mint társadalmi-kulturális lény, egy posztmodern gazdasági-társadalmi-kulturális kon-

* ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató, e-mail cím: orsolyakurucz@windowslive.com

1. A kötet a Magyar Elektronikus Könyvtárban olvasható: <http://mek.oszk.hu/13400/13473/>

textusba helyezve, a nevelési folyamat és az iskola világa, végül az ifjúsági szubkultúrák) elméleti keretét írja le, gazdag szakirodalmi hivatkozással alátámasztva. A fejezet utolsó tárgyalt témaköre az alkalmazott metodológia – a kritikai, narratív pedagógiai etnográfia – bemutatása. Maga az etnográfia nem független az azt vezérlő epistemológiai, szociokulturális elemektől, ebből kifolyólag nem is létezik pontos definíció, amivel leírható lenne a fogalom. A szerző egy tág meghatározás mellett teszi le a voksát, ami *Denzin* (1997), amerikai szociológus nevéhez köthető: „Az etnográfia a kutatás és írás olyan formája, amely leírásokat és beszámolókat hoz létre életmódról, mindennapi életéről (ways of life) az írójának és azoknak, akiről ír” (102. oldal). Az írás elidegeníthetetlenül hozzátartozik az etnográfus munkásságához, amivel kapcsolatban számos szakirodalom fogalmaz meg módszertani javaslatokat. Ezeknek alapos, szisztematikus áttekintését kapja meg az olvasó. Nagyon érdekes a kutatás etikai kérdéseit feszegető rész. Egyfelől felmerülnek a kutatói pozícióhoz köthető kérdések, mint pl. milyen módon és mélységben válhat a vizsgált közösség részévé, mennyiben fogadható el, ha a könnyebb beilleszkedés érdekében egyfajta álarcot ölt magára? Míg inkább a kutatás folyamatához köthető annak dilemmája, hogy vajon az adott kutató(k) milyen hatással van(nak) a közösség életére? Alapvető elvárás a kutatótól a védelem és nem ártás elve. Ez elég általános válasz a fentebb megfogalmazott kérdésekre, ennél részletesebb útmutatást azonban nem nagyon kap az olvasó, ami részben érthető, hiszen minden egyes kutatás egyedi mind a kutató személyét, mind a vizsgált egyéneket, közösséget tekintve, ebből kifolyólag „recept” sincsen. Ezt az etikai dilemmát részlegesen zárójelbe teszi a szerző, amikor a pedagógiai etnográfia lehetőségeit keresi. Hogy az etnográfia valóban pedagógiai lehessen, egyfelől a kutatónak szembesülnie kell jelenlétének pedagógiai jellegével, másrészt a kutatás deklaráltan fejlesztő, átalakító célzatú kell, hogy legyen a vizsgált terepre és általánosságban egyaránt. Ennek érdekében a kutatás interakciók folyamataként interpretálódik megfigyelés helyett, amiben a feszültséget az oldja, hogy egy oda-vissza hatásról, tanulási folyamatról beszélhetünk. A szerző továbbra is hű önmagához, és a várakozásokkal ellentétben nem fogalmaz meg semmi konkrétumot a kutatás módszertanával kapcsolatban, helyette frappánsan ösztönöz a továbbolvasásra, mondván a válasz a beszámolóban rejlik.

A könyv második fejezete nyelvezetét tekintve olvashatóbb, a szöveg számtalan kutatási naplóbejegyzést, idézetet tartalmaz, ám ezek egyértelműen pozitívan hatnak, gördülékenyebbé teszik az olvasást. Ahogyan arra már korábban utalás történt, a könyv a disszertáció újraértelmezéseként született meg, ebben az értelemben az önkritikát nem mellőző (auto)reflexivitás két szinten is jelen van, egyfelől a disszertáció eredeti szövegrészeiben, másfelől annak újraolvasásában. A szerző nem rejti véka alá értékválasztásait, tudatosan vállalja a szubjektivitás megjelenő elemeit. A kutatásnak otthont adó intézmény bemutatását követően először saját, majd a fiatalok, az osztály történetét írja meg, próbálja elhelyezni az iskolai szövegek (például diskurzusok, gesztusok, vizuális megnyilvánulások), a terek (termek, folyósók stb.), az időbeli folyamatok (interakciók, rítusok stb.) lokális és globális hálójában. A szerző az idő előrehaladtával tudatosan vállalt új pozícióban találja magát, egyfelől önmagát helyezi a diák szerepébe, másfelől az osztály, és bizonyos esetekben a tanárok is ugyanezt teszik vele. Így egy állandóan változó *liminális szubjektum* alakját tudta felvenni, amely egyesíti magában a diák, a felnőtt és a pedagógus lét álarcait. A kutatásában azonban megjelenik az esetlegesség momentuma is. Erre példa az osztályfőnök kezdeményezésére megvalósuló kérdőíves adatfelvétel, vagy a menet közben született blog ötlete, ami aztán nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a fiatalokat ezen a csatornán nem igazán sikerült bevonni a kutatásba. Önmaga pozicionálása után, a diákok helyét keresi az iskolai térben, de ehelyett az iskolai „bevésetést” éri tetten a diákokban. Bevésetésről beszél, mert ebben az esetben felülről irányított folyamatról van szó, amelynek során a tanár a fiatal identitását, személyiségét, más szóval „maszkját” próbálja alakítani, ami ebben a formában sikertelenségre van ítélve. Ebben a folyamatban a tanár és diák egyaránt egy „performanszt” ad elő. A pedagógus egy kontrolláló, tipikusnak mondható maszkot vesz fel, míg a tanuló az alkalmazkodás, el-

játszás, vagy passzív, túlélés szerepét tanulja meg, ám, ha a szükség úgy kívánja, megtalálja a kikapukat. Alternatívaként a szerző a szubkulturális pedagógia módszerét ajánlja, amely teret enged a fiatalok aktivitásának, a kreativitásnak, kérdésfelvetésnek egyaránt. A kultúrák közötti dialógus itt valóban megvalósul, és ennek eredményeképpen együttesen felépített tudás/identitás születhet.

A könyv a neveléstudomány területén újnak számító etnográfia módszerét alkalmazva tárja fel, hogy az ifjúsági szubkultúra milyen szerepet tölt(het) be a nevelési-oktatási folyamatban. *Mészáros György* műve elsősorban azon neveléstudománnyal foglalkozó szakemberek számára ajánlott, akik érdeklődést mutatnak az ifjúságkutatás iránt, és nyitottan állnak egy a mainstreammel szembehelyezkedő kvalitatív kutatáshoz. Továbbá tanulságos olvasmány lehet olyan doktoranduszok számára, akik a jövőben módszertanát tekintve hasonló kutatást terveznek.

Szakirodalom

1. Denzin, N. K. (1997): *Interpretive Ethnography. Ethnographic Practices for the 21st Century*. SAGE, Thousand Oaks.
2. Gábor Kálmán (1992): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság: A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái*. Jateprint, Jatepress, Szeged.
3. Gábor Kálmán (1999): Ifjúsági korszakváltás és erőszak. *Educatio*, 4. 740–752.
4. Gábor Kálmán (2000, szerk.): *A középosztály szigete*. Belvedere Kiadó, Szeged.
5. Székely Levente (2012, szerk.): *Magyar ifjúság 2012*. Kutatópont, Budapest.